

امام علی(ع) احیاگر فرهنگ قرآن با تاکید بر نهج البلاغه و روایات

موسوعه علوی

چکیده

جمیله موسوی^۱

انسان‌ها برای رسیدن به کمال، نیازمند برنامه‌ای کامل و جامع هستند که مصون از خطا و اشتباه باشد. خداوند کریم چند کتاب آسمانی برای هدایت بشر نازل کرده‌است که از بین همه‌ی آن‌ها تنها قرآن کریم در دسترس انسان‌ها قرار دارد که بدون تحریف باقی مانده است اما چون امکان بازگویی ریز احکام و قوانین در قرآن میسر نبوده‌است پیامبر اکرم و ائمه هدی از طرف خداوند مامور تبیین و تفسیر قرآن گردیده‌اند. در این بین بعد از رسول اکرم (ص) و مسائلی که بعد از شهادت ایشان پیش آمد و اهمیت دوران تاریخی و اجتماعی و فرهنگی، نقش حضرت علی (ع) بسیار قابل توجه و چشم گیر است. اگر فعالیت‌های حضرت امیرمؤمنان نبود چه‌بسا که اثری از اسلام باقی نمانده بود و تفسیر به‌رای‌ها به راحتی جای تفسیر واقعی قرآن که متصل به کلام وحی است را گرفته بود. نهج البلاغه بعد از قرآن کریم و روایات نبوی گرانمایه‌ترین منبع دینی مسلمانان است که با بیانی پاک و تذهیب‌شده و منطقی به بیان حقایق جامعه و ارائه راهکار برای هدایت نوع بشر پرداخته‌است. هدف از این پژوهش بررسی نقش امام علی (ع) احیاگر فرهنگ قرآن با تاکید بر نهج البلاغه و روایات موسوعه علوی است. روش جمع‌آوری داده‌ها به شیوه اسنادی-کتابخانه‌ای است.

کلید واژه‌ها: امام علی - تفسیر - جامعه‌ی دینی - قرآن

^۱ - طلبه سطح دو، حوزه علمیه فاطمیه پاکدشت.

مقدمه

وحدت، همبستگی، اتحاد و انسجام، از اصول عقلانی و برخاسته از سرشت انسانی است؛ همچنان که یک اصل ثابت، مسلم و همیشگی دین مقدس اسلام نیز بوده و هست. تحقق آرمان‌های آفرینش و نیل به اهداف عالی آن در این راستا قابل دسترسی است و قطعاً هیچ قوم و جامعه‌ای در جنگ و فتنه، نزاع و تفرقه به خیر و سعادت و کمال نخواهد رسید. امام علی (ع) می‌فرمایند: (خداوند سبحان نه به گذشتگان و نه به آیندگان، با تفرقه و جدایی خیری را عطا نکرده‌است.) در سایه‌ی وحدت و یک‌دلی است که جامعه به آرمان‌ها و پله‌های ترقی گام نهاده و زیباترین استحکامات را بر سرتاسر جامعه حاکم می‌کند و محبت و صمیمیت و صلح و صفا را می‌گستراند از این رو می‌بینیم قرآن کریم با لحن محکم و با هدف هدایت می‌فرماید: همه با هم به حب‌الله چنگ زنید و پراکنده نشوید و یاد بیاورید آن زمانی را که باهم دشمنی می‌کردید پس خداوند دل‌های شما را به هم نزدیک کرد و الفت و برادری را بر شما حاکم نمود. در هر حال پرداختن به ظاهر قرآن و دور ماندن از حقیقت آن، از بزرگ‌ترین مشکلاتی بوده‌است که پیوسته جوامع اسلامی از ناحیه‌ی آن ضربه‌های جبران‌ناپذیری خورده‌اند. روشن است که تا مسلمانان از ظاهر قرآن به باطن آن نرسند و از گفتار به عمل روی نیاورند، هدایت قرآن درباره‌ی آنان تحقق نیافته‌است. این نوشتار جلوه‌هایی از حقیقت قرآن از دیدگاه نهج‌البلاغه و از زبان قرآن ناطق است و خواننده، قرآن را از منظر امیرمؤمنان می‌شناسد و با عظمت آن آشنا می‌شود. در این مقاله به بررسی نقش امام علی (ع) احیاگر فرهنگ قرآنی با تاکید بر نهج‌البلاغه و روایات موسوعه علوی می‌پردازیم. درباره‌ی موضوع قرآن و نهج‌البلاغه آثار زیادی نگاشته شده ایت از جمله کتاب ارزشمند (قرآن در آینه‌ی نهج‌البلاغه) نوشته‌ی آیت‌الله محمدتقی مصباح یزدی اشاره کرد که در آن به موضوع اهمیت قرآن در کلام زیبای امیرمؤمنان پرداخته‌است. در این مطالعه برآنیم تا مشخص کنیم که تاثیر امام علی (ع) به‌عنوان احیاگر فرهنگ قرآنی چگونه بوده‌است؟ از اهداف این پژوهش می‌توانیم به جایگاه قرآن کریم در سیره و کلام امیرمؤمنان و آشنایی هرچه بیشتر با این آیات ناب الهی اشاره کرد.

۱- جایگاه قرآن در جامعه‌ی دینی

معجزه، یکی از دو دلیل یا تنها دلیل معتبر- بنابر دیدگاه خاص اثبات ادیان الهی و نبوت پیامبران است. با شبهه و جرح در معجزه، حقانیت و اعتبار آن، حداقل نزد اکثر مردم که ایمانشان مستند به اعجاز است؛ متزلزل خواهد شد. معجزات پیامبران گذشته، اختصاص به زمان آنان داشته و با رحلت آنان دین آنان فاقد معجزه می‌شد. اما آیین مقدس اسلام، علاوه بر معجزات عصری، دارای یک معجزه جاودانه است که اعتبار آن مختص به عصر ظهور پیامبر نیست. قرآن معجزه‌ی جاوید پیامبر اسلام در همه‌ی عصرها، دلیل قانع کننده بر حقانیت آیین مقدس اسلام به‌شمار می‌آید.^۱

هرچند رسیدن به تمام حقانیت قرآن و بیان جایگاه واقعی آن امری مشکل و دشوار است، اما با استفاده از خود قرآن و سخنان پیامبر اسلام و اهل بیت (ع) می‌توان به گوشه‌ای از عظمت و جایگاه قرآن در جامعه‌ی اسلامی دست پیدا کرد.

۱-۱- قرآن تنها کتاب آسمانی در اختیار انسان؛ امام علی (ع) در بیش از بیست خطبه‌ی

نهج البلاغه به معرفی قرآن و جایگاه آن پرداخته است. حضرت در خطبه‌ی ۱۳۳ نهج البلاغه می‌فرماید: قرآن در دسترس و جلوی روی شماست^۲؛ بر خلاف کتب آسمانی ادیان دیگر از قبیل کتاب حضرت موسی و حضرت عیسی، قرآن در اختیار شماست. "شاید تعجب‌آور باشد اگر بگوییم هیچ مسیحی و یهودی در جهان ادعا نمی‌کند این کتاب‌های تورات و انجیل کنونی، کتب آسمانی هستند که از طریق وحی بر قلب پیامبرانی همچون موسی و عیسی نازل شده‌است، بلکه آن‌ها عموماً معترفند که این کتاب‌ها همگی بعد از این دو پیامبر بزرگ به‌وسیله‌ی پیروان آن‌ها (اعم از شاگرد و غیرشاگرد) نگاشته شده؛ منتهی چون نویسندگان آن‌ها از پیشوایان مذهبی و به-اصطلاح از قدیسین و احیاناً از شاگردان این دو پیامبر بوده‌اند، کتاب‌های آن‌ها به‌عنوان (کتب مقدسه) که حاوی قسمتی از تعلیمات آن‌هاست شناخته شده نه کتب آسمانی^۳.

^۱ رئیسی اعظم شاهد، اعجاز قرآن از دیدگاه مستشرقان، ص ۳۹.

^۲ نهج البلاغه، ترجمه دشتی.

^۳ مکارم شیرازی، قرآن و آخرین پیامبر، ج ۱، ص ۲۴۴.

کیفیت نزول قرآن و قرائت و تعلیم آن از جانب پیامبر اکرم (ص) به گونه‌ای بود که مردم می‌توانستند آن را فرا بگیرند و آیاتش را حفظ کنند و قرآن به طور کامل در دسترسشان باشد. از دیگر ویژگی‌های مهم این کتاب آسمانی آن است که خداوند متعال بر مسلمانان منت نهاده و خود، حفظ قرآن کریم را از هر گونه تهدیدی بر عهده گرفته است. پیامبر (ص) به قدری به فراگیری مسلمانان و حفظ آیات الهی اهتمام داشتند که در همان زمان رسول‌الله عده‌ی زیادی از مسلمانان حافظ قرآن بودند.^۱

۱-۲- جایگاه و اهمیت قرآن در ساختار جامعه‌ی اسلامی؛ همواره نام اسلام و قرآن باهم

توأم بوده و خواهد بود. همیشه مسلمانان را با قرآن و قرآن را با مسلمانان می‌شناسند. قرآن قانون اساسی اسلام و تکیه‌گاه مسلمین در اصول و فروع است. قرآن زنده‌ترین سند برای شناسایی اسلام و محکم‌ترین مدرک برای درک مبانی فکری، عقیدتی و اصول اجتماعی، سیاسی، اقتصادی و اخلاقی اسلام است. قرآن کتابی است دست نخورده که طی چهارده قرن در هر عصر و زمانی، هزاران نفر حافظ، کاتب و مفسر داشته است که از آغاز اسلام تاکنون هیچ‌گونه فاصله و بریدگی زمانی نداشته است.

از آغاز اسلام تا به امروز مسلمانان شب و روز آن را می‌خوانند و دانشمندان در مورد آن به مبادله‌ی افکار پرداخته‌اند و مفسران و فقها و متکلمان درباره‌ی آن به بحث نشسته‌اند و به همین دلیل می‌گوییم درازشدن دست تحریف به آیات و کلمات قرآن، با توجه به موقعیت خاص آن امکان پذیر نبوده است. (به هر حال درباره‌ی اهمیت قرآن و اثرش در ساختار جامعه‌ی اسلامی و نفوذ آن در افکار و اندیشه ما هرچه گفته شود کم است).^۲

۱-۳- بی‌نیازی در سایه‌ی پیروی از قرآن؛ امام علی در خطبه‌ی ۱۷۵ درباره‌ی قرآن می‌

فرماید: (بدانید که این قرآن همان اندرزگویی است که کثی کردن در کارش نیست و نیرنگ نمی‌زند و همان راهنمایی است که به گمراهی نمی‌کشد و سخنگویی است که دروغ نمی‌گوید و هیچ‌کس با این قرآن همنشینی نکرد جز این‌که با یک افزودنی یا کاستی از کنار آن برمی‌خیزد. گونه‌ای از افزودنی در به‌راه راست رفتنی و یا گونه‌ای از کاستی از کوری گمراهی. و بدانید بر تن هیچ‌کس پس از نشستن با قرآن هیچ‌گونه نیازمندی نباشد و هیچ‌کس را پیش از (نشستن با)

^۱ محمدی، قرآن در آئینه‌ی نهج‌البلاغه (گفتارهای آیت‌الله محمدتقی مصباح)، ص ۱۳-۱۵

^۲ رحمان‌دوست، تفسیر به‌رای، ص ۲۷

قرآن هیچگونه توانگری و بی‌نیازی نباشد) پس بهبودی از دردهای خود را از آن بخواهید و بر دشواری هایتان از آن یاری بجوئید. زیرا درمان بزرگ‌ترین درد در قرآن است و آن درد کفر است و بیراهه رفتن و گمراه شدن. پس به‌وسیله‌ی قرآن از خدا هر چیزی را درخواست کنید، و با دوستی آن به خدا روی آورید.^۱

۴-۱- قرآن برنامه‌ی زندگی؛ قرآن کتابی است برای انتخاب بهترین زندگی که سعادت جاودانه در پرتو آن تحقق می‌یابد. این کتاب آسمانی تاثیر زیادی روی زندگی انسان دارد. قرآن حکیم از نظر تاثیرات خود نیز معجزه است و آن تاثیری که در قرآن هست در هیچ کتاب انسانی وجود ندارد و به وسیله‌ی همین تاثیر در دنیا منتشر و آن را روشن نموده‌است.^۲

در روایتی از امام صادق (ع) آمده است که هیچ امری وجود ندارد که دو انسان در مورد آن اختلاف ورزند و برای آن اصلی در قرآن وجود نداشته باشد، ولی مردم به درک آن نائل نمی‌گردند. نیز فرموده‌است: همانا خداوند قرآن را برای زمان معین و قوم خاصی قرار نداده‌است، پس در هر زمان جدید و تازه است و نزد هر قومی تا روز قیامت باطراوت و شکوفاست.^۳

قرآن کریم کتابی است که از سوی خداوند بر رسولش به منظور هدایت مردم نازل شده‌است و آیین‌نامه‌ی زندگی مسلمانان در تمامی جنبه‌ها اعم از فردی و اجتماعی بوده و دستورات فراوانی را برای اصلاح امور دنیا و آخرت آن‌ها دارد. از نگاه امام علی (ع) قرآن کریم حجت خدا در بین بندگان است. همان حجتی که خداوند بر مبنای آن از مردم پیمان گرفته و جان‌های آدمیان را رهین آن قرارداده‌است.

به بیان امیرمؤمنان قرآن (آمر) است یعنی ما را به چیزهایی امر کرده‌است و (زاجر) است یعنی از برخی کارها نهی کرده‌است. همچنین قرآن (صامت ناطق) است بدین معنا که به‌ظاهر خاموش است اما در باطن، ناطق است و مملو از امر و نهی و ارشاد است. لذا مسلمانان و به‌ویژه پیروان و شیعیان امیرمؤمنان باید به این ریسمان الهی چنگ‌زده و نصیحت آن‌را پذیرفته، حلال آن را حلال و حرام آن را حرام بشمارد. اوامرش را نصب‌العین خود قرار دهند و از انجام آنچه نهی کرده‌است اجتناب نمایند تا بدین وسیله در دنیا و آخرت سعادت‌مند و سرافراز باشند. با این بیان

^۱ جعفری، پرتویی از نهج‌البلاغه، ج ۳، ص ۲۲۱.

^۲ مجله اینترنتی دلگرم، www.delgarm.com

^۳ دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم، پژوهش‌های قرآن، ج ۲۲، ص ۵.

امام علی در خطبه ی ۱۰۷ نهج البلاغه همگان را امر می کند به اینکه دردها و بیماری های خود را به پیشگاه با عظمت قرآن عرضه بدارند و شفاء و درمان خود را از قرآن بجویند. اما نکته دیگری که امام بیان می دارد این است که تنها به خواندن قرآن و قرائت آیات آن اکتفا نباید کرد و حتی به تدبر و اندیشه کردن در آن و فهم و درک معانی و مطالب آن هم نباید قناعت کرد و دلخوش بود بلکه باید کوشید که خود را با قرآن تطبیق داده و خلأها و کمبودها را به وسیله ی آن مرتفع ساخت و با بیماری های درونی جنگید و مبارزه کرد و سلامت روح و عافیت جان پیدا کرد و از بزرگی ذهنی و عادات زشت و ناپسند و خوی های شیطانی به برکت آن رهایی یافت.^۱

۳-۵- احادیث و روایاتی از امیرمؤمنان درباره ی قرآن؛ بدانید که این قرآن پندآموز است که خیانت نمی کند؛ و هدایت گری است که گمراه نمی سازد و سخن گویی است که دروغ نمی گوید.^۲

هیچ کس با قرآن همنشین نشد مگر آنکه چون از نزد آن برخاست با فزونی و کاستی همراه بود، فزونی در هدایت و کاستی از کوردلی.^۳

هر کس که سخن خدا را راهنمای خود بگیرد به استوارترین راه ها هدایت می شود.^۴

ظاهر قرآن شگفت انگیز و زیبا و باطنش ژرف و عمیق است.^۵

قرآن را فرا گیرید، زیرا که قرآن نیکوترین سخن هاست.^۶

^۱ همان، سیمای قرآن در نهج البلاغه، ص ۴۲.

^۲ نهج البلاغه، خطبه ۱۷۶.

^۳ همان، خطبه ۱۷۶.

^۴ همان، خطبه ۱۶۷.

^۵ اصول کافی، ج ۲، ص ۶۰۶.

^۶ همان، خطبه ۱۱۰.

^۷ سایت فرهنگی مذهبی فلاح www.al-falah.ir

نتیجه

این پژوهش با عنوان امام علی (ع) احیاگر فرهنگ قرآنی با تاکید بر نهج البلاغه و روایات موسوعه علوی نگاشته شده است. قرآن کریم اصیل ترین و شناخته شده ترین کتاب در بین ملکیان و ملکوتیان است. یکی از جلوه های مهم اعجاز قرآن کریم معارف بلند، اصیل و ناب توحیدی آن است. عمق این معارف چنان است که پس از چهارده قرن کتابی در بیان توحید و خداشناسی همتای قرآن نیست. البته که این کتاب الهی به تفسیر کننده ای نیاز دارد تا مقاصد آن را تشریح و تبیین نماید. در بین صحابه ی پیامبر، امیرمؤمنان (ع) تنها شخصیتی بود که همه ی معارف قرآن را می دانست و از کیفیت نزول و شان و سبب نزول هر آیه به طور دقیق آگاه بود. شخصیت عظیم و بزرگ امیرالمومنین (ع) وسیع تر و بزرگ تر از آن است که یک فرد بتواند در همه ی جوانب و نواحی آن وارد شود و فکر و اندیشه ی خود را به جولان درآورد. پیامبر (ص) درباره ی ایشان می فرماید: یا علی! خدا را کسی شناخت جز من و تو، و مرا کسی شناخت جز تو، و تو را کسی شناخت جز من... کتاب نهج البلاغه که حاوی گفتار گهربار امیرمؤمنان است پس از قرآن کریم، گرانمایه ترین منبع دینی ما مسلمانان است که گذشته را به آینده پیوند داده است. کلام امیرمؤمنان که روزگار از کهنه کردن آن ناتوان است و گذشت زمان و ظهور افکار و اندیشه های جدید بر ارزش آن افزوده است. پس از گذشت نزدیک به چهارده قرن برای شنونده ی امروز همان لطف و حلاوت و جذابیت را دارد. علی (ع) از آن شخصیت هایی است که مخصوص به زمان معین نیست بلکه مربوط به تمام زمان هاست.

پیشنهادهات تحقیق عبارتند از

پیشنهادهات کاربردی: ۱- برگذاری همایش های بررسی کتاب گران قدر نهج البلاغه و کاربردی کردن آن در سطح جامعه ۲- تشویق کودکان و نوجوانان برای یادگیری و حفظ کلمات گهربار حضرت علی (ع)

پیشنهادهات پژوهشی: ۱- تحقیق و بررسی هرچه بیشتر درباره ی کتاب نهج البلاغه با کتاب های تالیف شده شخصیت های مهم و معروف سایر ادیان و اهل سنت

فهرست منابع

*قرآن کریم

*نهج البلاغه

فهرست کتاب ها

- ۱- جعفری، سید محمد مهدی، پرتویی از نهج البلاغه، انتشارات وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، ج ۳، چاپ اول، بهار ۱۳۸۰
- ۲- جوادی آملی، عبدالله، نزاهت قرآن از تحریف، ناشر مرکز نشر اسرا، چاپ سوم، سال ۸۶
- ۳- جهان‌بین، فرزاد، ، زمانه‌ی ما و نهج البلاغه، انتشارات بسیج دانشجویی اما صادق، چاپ سوم، پاییز ۹۸
- ۴- دشتی، محمد، ترجمه نهج البلاغه، (سید رضی)، انتشارات مسجد مقدس جمکران، چاپ ۶، پاییز ۹۳
- ۵- داستانی بنیسی، اسدالله، علی از دیدگاه علی بن ابی طالب، انتشارات علامه بنیسی، چاپ دوم، زمستان ۵۷
- ۶- دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم، آیین پژوهش، قم، ۱۳۶۹
- ۷- دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم، پژوهش های قرآن، ۱۳۷۴، مشهد
- ۸- دیاری، محمدتقی، درآمدی بر علوم قرآنی، ناشر دانشگاه قم، سال ۱۳۷۸
- ۹- رحمان دوست، مجتبی، تفسیر به‌رای، ناشر حوا، چاپ دوم، بهار ۸۷، تهران
- ۱۰- رضوانی، روح‌الله، مبانی کلامی اعجاز قرآن، مرکز بین‌المللی ترجمه‌ی نشر المصطفی، چاپ اول، ۱۳۹۱
- ۱۱- شاهد، رئیس اعظم،، اعجاز قرآن از دیدگاه مستشرقان، انتشارات مرکز جهانی علوم اسلامی، چاپ اول زمستان ۸۶
- ۱۲- صدر، سیدموسی، پژوهش های قرآنی، دفتر تبلیغات اسلامی، حوزه علمیه قم، ۱۳۷۴
- ۱۳- عطاردی، شیخ عزیزالله، امیرالمؤمنین و نهج البلاغه، انتشارات عطارد، چاپ اول، ۱۳۸۸

- ۱۴- علیقلی، محمد مهدی، **نهج البلاغه از دیدگاه رهبری**، شرکت چاپ و نشر بین الملل وابسته به انتشارات امیرکبیر، چاپ چهارم، زمستان ۸۵
- ۱۵- عمید، حسن، **فرهنگ عمید**، انتشارات امیرکبیر، تهران، چاپ نهم، ۱۳۷۶
- ۱۶- قائمی، مرتضی، **درآمدی بر نظام مفهوم سازی استعاری در نهج البلاغه**، ناشر مرکز نشر دانشگاه بوعلی سینا، چاپ دوم ۱۴۰۰
- ۱۷- کریمی جهرمی، علی، **سیمای قرآن در نهج البلاغه**، ناشر بوستان کتاب قم، ۱۳۹۸
- ۱۸- معارف، مجید، **ارتباط نهج البلاغه با قرآن**، نشر تهران، انتشارات بنیاد نهج البلاغه، چاپ اول، ۱۳۹۳
- ۱۹- معرفت، محمد هادی، **تحریف ناپذیری قرآن**، مترجم علی نصیری، ناشر سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم اسلامی دانشگاه ها، تهران ۱۳۷۹
- ۲۰- -----، **تفسیر و مفسران**، ناشر موسسه فرهنگی التمهید، قم، ۱۳۷۹
- ۲۱- معاونت امور فرهنگی مجمع جهانی اهل بیت، **در مکتب ولایت**، ناشر مجمع جهانی اهل بیت، بی جا، ۱۳۹۲
- ۲۲- مغنیه، شیخ محمد جواد، **فضیلت های امام علی (ع)**، ترجمه سید عبدالرزاق سیادت، ناشر موسسه دارالکتب الاسلامی، چاپ اول، سال ۸۶
- ۲۳- محمدی، احمد، **قرآن در آیین نهج البلاغه (گفتارهای آیت الله محمد تقی مصباح)**، انتشارات موسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی، سال ۱۳۸۰
- ۲۴- مکارم شیرازی، ناصر، **قرآن و آخرین پیامبر**، ناشر دارالکتب الاسلامیه، چاپ چهارم، تهران ۸۵، ج ۱
- ۲۵- نادم، محمد حسن، **خواستگاه فرهنگی نهج البلاغه**، نشر ادیان، قم، ۱۳۸۴

سایت های اینترنتی

www.al-falah.ir

سایت فرهنگی مذهبی فلاح

www.aeene-rahmat.ir آیین رحمت، معارف اسلامی و پاسخ به شبهات کلامی

www.delgarm.com

www.imamalinete.ir

www.hadith.net

مجله اینترنتی دلگرم

پایگاه امام علی (ع)

سایت حدیث